

Het Joodje

Carry van Bruggen

Uitgeverij Diderot

Het Joodje

Op de stoep van den dokter wischte Bennie de tranen van zijn gezicht en knipperde met gezwollen oogen tegen de felle zon. Toen stapte hij de als uitgegloeid dorre grijs arduinen tredjes af en sloeg den weg in naar huis. Het was warm en windstil -, over de tuinschuttingen der huizen, ze mochten wel villa's heeten, vond Bennie, hingen vol en zwaar de bloeiende seringens, in het rijke loof der kastanjes waren alle kaarsen ontstoken, langs de witte muren, het latwerk van serre's en veranda's, onder tegen dakgoten en balkonranden hing gouden regen en blauwe klokken, in overdaad bloeiend. Bennie trok zijn grauwe wintermuts dieper over de ooren -, zoo bleef de witte favus-kap verborgen en die hem zagen, zouden hem achteloos voorbijgaan, hoogstens even lachen of verwonderd kijken om zijn donkere wollen muts in de hitte van den zomernamiddag, maar ze zouden niet voor hem uitwijken of omzien met afkeer in de oogen zooals anders, wanneer er onder zijn pet, boven zijn ooren langs, een strook van die gehate witte kap zichtbaar was.

In Rotterdam, in zijn buurtje, op zijn school, waar hij vandaan kwam, had niemand er op gelet. Er liepen en zaten er zoovelen met de witte kap, ze speelden met de anderen en vergaten al licht, wat immers geen uitzondering was en dus geen schande en afzondering beduidde. Alleen in het spreeklokaal van den dokter, iedere week één afgrijselijk uur, als de stijfgeplakte pekpleister, die den ganschen schedel bedekte, met een enkelen rauwen ruk moest worden afgetrokken, dan voelden ze vooraf hun ellende, spraken niet, zaten dicht opeen, trillend luisterend naar het jammeren van wie binnen was, blauw van angst en nog uren daarna waren ze duizelig en misselijk van de doorstane foltering. Hij was daarvoor langen tijd gespaard gebleven -, maar tot zijn meerderen jammer en schande. Hij had weken, maanden met zweren onder zijn haren moeten loopen, omdat moeder huilend terugkromp voor de 'schande', die vader nauwelijks mocht weten, omdat hij zou zeggen, dat ze hem verwaarloosd had, omdat tante Rebecca zwoer dat het 'gezonde klieren' waren, die zichzelf uitwerken moesten -,

totdat het in school toch was uitgekomen en hij eerst naar huis en daarna met een briefje naar den dokter was gezonden. Moeder was toen bij den dokter ontboden, maar tante Rebecca was in haar plaats gegaan, moeder voelde zich schuw als een klein kind tusschen vreemde menschen, en tante Rebecca had ruzie gemaakt, zoodat het maar weinig scheelde of de dokter had hem heel niet willen helpen. Daarna had hij dan toch met de favus-kap moeten loopen, zich eerst niet durven vertoonen, maar al gauw verlucht in het vooruitzicht, dat nu, door hoeveel ellende en pijnen ook heen, de genezing, de verlossing, eindelijk zou komen. Hij gilte minder dan de anderen, schold en trapte den dokter niet, trachtte hem niet in de hand te bijten, zooals sommigen der kleine meisjes in hun pijn, hij hield zich moedig en sterk en de dokter was vriendelijk, vriendelijker tegen hem dan tegen de overigen. Hij had hem tweemaal naar zijn familie gevraagd en op zijn tienden verjaardag een prent gegeven.

De genezing ging traag, hij was te lang verwaarloosd. Vader was zoo bitter boos geweest toen het bleek, dat hij de kwaadaardige, schandelijke ziekte had. Als tante Rebecca had hij het wel willen ontkennen, zeggen dat de meester een anti-semiet was, die de Jodenkinderen zocht en hun uit boosaardigheid verwees naar den dokter, die óók een anti-semiet was -, en met wien tezamen hij een complot had, om alle Joden-kinderen de schandekap te laten dragen. Bennie had het tegengesproken, bijna geschreid van woede en verontwaardiging, omdat vader dit zeggen durfde van den goeden, zachtaardigen dokter, die nooit schold en zelfs niet woedend werd als hem de meisjes in hun pijn beten en knepen. De schande voelde hij zoo scherp als vader zelf -, ze hadden goede familie, van moeders kant, een oom die een groote schoenenwinkel hield in een stad in het Noorden en wiens kinderen op nette scholen gingen, waar schoolgeld werd betaald; ook een neef van moeder was in den handel vooruitgekomen en bezat, weer ergens anders, een huis met een tuin. Ze zagen hem zelden en waren er nooit geweest, maar het verhaal dat in dien tuin groote, sappige peren rijpten, leek

Bennie bekoorlijk en onwaarschijnlijk als een sprookje. Alleen vaders handel was altijd mislukt, er zat geen koopman in hem, hij wist het zelf, maar wat te doen? Een ambacht had hij niet geleerd, geen Jodenjongen liep immers op ambacht in zijn tijd, hij had wel willen leren, maar er was geen geld geweest. Op zijn twaalfde jaar was hij van school genomen, en dadelijk na zijn Barmitswo met den maatstok en het zeildoeken pak ellewaren op den rug, den boer opgezonden. 't Laatst had vader nu met pannen en potten uit een failliet gestaan -, maar ook dat was tegengeslagen. Grootvader had óók op de markt gestaan, tot zijn dood toe, altijd zijn brood gehad en een centje oververdiend, grootvader met oom Jozef samen, vaders ongetrouwde broer -, en nu grootvader gestorven was, enkele maanden terug, nu had oom Jozef geschreven, dat hij willig was met vader samen den handel voort te zetten, als dan hun gezin naar zijn woonplaats kwam, om daar samen te wonen in grootvaders oude huis, waar met goeden wil plaats voor allemaal kon worden gemaakt. Het dorp, waar hij woonde, had oom Jozef geschreven, was welvarend en breidde zich als het ware dagelijks uit, rondom lagen kleinere dorpen en de geheele omtrek was bebouwd met villa's en kleine landhuizen. Op marktdag kwamen die lui - veelal schilders en zulke mensen, met geld en vrijen tijd in overvloed, die van snuffelen in oude boeken hielden en den koopman niet, als de schriele, nijldige boeren en kleine burgers, het vel over de ooren trachtten te halen, en dan viel er menig goed zaakje te doen.

Vader was er op ingegaan, en zoo waren ze verhuisd, uit hun krot in Rotterdam vandaan naar een ook wel oude en vervallen, maar toch betere en reinere woning in het mooie, rijke dorp met zijn deftige, blanke en roodsteenen villa's aan weerszijden van breede lanen op heuveltjes, in fluweelige grasvelden, met zijn statige wegen van kastanjes en beukenboomen, zijn klein perk met zwanen en spiegelende vijvers, zijn marktplaats tusschen hooge boomen, waar 's zomersavonds muziek was en in de tuinen der deftige restauraties rondom de rijke mensen thee

dronken -, een heerlijke verandering, maar waarvan de vreugde voor hem bijkans geheel was vergald, omdat hij immers de schande van de favuskap, die daarginds nauwelijks een werkelijke schande was, met zich mee moest dragen, omdat hij op de nieuwe school daarmee de eenige was, en afgezonderd zat op een bank en vaak den bovenmeester met den meester of, erger, den meester met vreemd bezoek, over hem hoorde fluisteren, naar hem zag kijken, zelfs wijzen, zoodat alle jongens en meisjes dan ook omkeken naar zijn bank, als zagen ze hem daar voor 't eerst, lachend in wreed leedvermaak, omdat ze allen gezonde frissche hoofden hadden en alleen het zijne ziek was en bloederig vuil.

Doch ook dit leed, had de nieuwe dokter hier hem verzekerd, zou gauw geleden zijn. Deze dokter was altijd kortaf, ofschoon niet onvriendelijk en deed hem meer pijn dan de dokter in Rotterdam, van wien hij snikkend afscheid had genomen, omdat hij, naar hij zelf bekende, nog maar weinig gevallen als de zijne onderhanden had gehad. Hij kwam nu ook heel alleen, dat had zijn voordeel, en hij moest gewoonlijk lang wachten in de breede, marmeren gang, maar het deerde hem niet, het verveelde hem nooit. Hij keek alleen in vreezen naar de deur van een kamer verderop -, want als die openging en de kinderen kwamen voor den dag, of mevrouw-zelf, met haar koel lachje, zoo mooi, bijna altijd geheel in het wit, dan voelde hij zich zoo verwezen en vernederd en wist niet hoe hij zich wenden moest om zijn gloeiend gezicht te verbergen, terwijl de groote, sterke jongen langs hem ging en fluitend het huis uitliep met de blinkende, geruischlooze fiets aan zijn hand, of het fiere meisje met haar pracht van blond haar. Vandaag had hij in die gang, behalve de prenten, waar hij altijd weer opnieuw naar keek - gekleurde vogels, een maanlandschap, een schuimende beek met een huifkar en een molen - iets bijzonders gezien: een grooten koffer, glimmend-bruin, aan één kant, juist die naar hem toe, geheel en al beplakt met groene, blauwe, roode etiketten, met vreemde, mooie namen van hotels in verre steden en landen, die hij gedeeltelijk kende van boek en kaart,

gedeeltelijk nooit eerder had hooren noemen -, hij had ze alle gelezen, gretig, in een huivering van verlangen en vreemd ontzag en nimmer was het wachten hem zoo kort gevallen.

Toen was hij binnengeropen, toen de ellendige pijn, waarin hij niet gillen wilde, enkel wanhopig snikken en rillende zich wringen, omdat in de verdere kamer de mevrouw in 't wit en de trotsche kinderen zaten, en daarna de versche kap weer op, het pleister stevig aangedrukt, de woorden van den dokter, al zoo vaak gehoord, dat het nu wel gauw geleden zou zijn, de grauwe muts weer over de ooren en weg naar huis.

Het leven thuis was nu wel lichter geworden door oom Jozef en doordat de zaken beter gingen. Oom Jozef was zoo vriendelijk en vroolijk, veel jonger dan vader, bijna een jongen leek hij, zoo klein en mager in zijn hemdsmouwen met den altijd lachende en grappende mond - op de markt sprong hij als een pias achter zijn stalletje heen en weer, wist de menschen te lokken en vast te houden met dwaze gezichten en koddige uitroepen, en liet ze niet los voor ze iets van hem hadden gekocht en meegenomen. Een jong schilder had hem gevraagd of hij zijn portret mocht schilderen, hij wilde hem daarvoor betalen, maar oom Jozef had lachend en grappend, in zijn hart eigenlijk gekrenkt, dat aanbod geweigerd.

Thuis maakte hij molentjes en poppetjes van papiertjes en vodjes voor Saartje, de kleine, die nog niet schoolging, hij wist de nijdig-kijvende tante Rebecca vaak met een grap tot zwijgen te brengen en nam in zijn vrijen tijd moeder vaak wat werk uit de hand. Arme, zwakke moeder -, nu hij aan haar dacht, zoo schuw en bang en stil, verkrampend onder vaders licht-geprikkelde boosheid, tante Rebecca's harde kijfstem, moeder, die hij zich bijna niet kon denken in goede kleeren, wandelende op straat, evenals de mevrouw van den dokter, omdat hij haar bijkans nooit anders had gezien dan bleek en vertrokken van hoofdpijn in de keuken, aan den wasch, sjouwend door het huis, en op Vrijdagavond en Sabbathdagen met lichtlooze oogen zwijgend, half-ziek van oververmoeidheid -, nu hij aan

haar dacht, greep hem een kramp, als van walging en vage opstandigheid om het hart en weer zag hij in zijn verbeelding de mevrouw in het wit, met haar kinderen, jongen en meisje, aan elken arm een, lachend over de marmeren steenen van de gang slippend als over een sullebaan en de tuindeur door tusschen de bloeiende planten weg naar het lokkend prieel achterin.

Onder de boomen ging hij over het grint, terzijde van den grooten straatweg, waarover nu en dan een auto snorrend hem voorbijvloog, het was warm en windstil, en met de zoete reuk van de bloemperken der villa's aan weerskanten van den weg drong droomerig en fijn pianoklank tot hem door, dat maakte hem nu, als altijd, weer zoo murw en week, als vol van een zoet en vreemd verlangen, dat toch geen opstand, eerder tevredenheid was, dat hem alles deed vergeten, zijn eigen leed lichter en geringer achten, zoodat hij zonder bitterheid of wrok den groep kinderen kon gadeslaan, die voor een tuinhek stonden met de blinkende fietsen aan hun hand, in wit gekleed en elkaar aanstieten, lachten, terwijl hij voorbijging -, neen het deerde hem niet, het drong nauwelijks tot hem door, zoolang die zoet-ruischende fijne pianoklank tusschen riekende bloemen en zwaar boomloof door, van ver af zijn geest bleef beroeren -, nu het weer zweeg, leek-de wereld, alles om hem heen, toch zoo zonnig en bloeiend, plotseling droevig en verdord, als trok een wolk over zijn hoofd voorbij, en nu een der jongens van zoeven hem onhoorbaar verraderlijk op zijn fiets achterop was gekomen en wreed schertsend dreigde hem omver te rijden, gloeide hem de drift naar het hoofd en hij zou, met een trap, fiets en jongen hebben omvergeworpen, als de jongen niet snel was uitgeweken en lachend weggereden. Hij voelde zich vreemd ontdaan, terwijl hij den jongen nakeek. Het was een rijke jongen, uit een der grootste villa's hier aan den weg en hij vroeg in killen schrik zich af, wat er wel met hem zou zijn gebeurd als de jongen was gevallen en zich had bezeerd. Thuis werd hem ingeprint de rijken uit den weg te gaan, twist en straatrumoer te vermijden, ze waren arm en ze waren Joden, ze trokken

altijd aan het kortste eind. Het dorp was anti-semiet - beweerde tante Rebecca, oom Jozef zei lachend dat het zoo'n vaart niet liep, maar tante Rebecca hield vol, haar hadden de jongens nagejouwd om haar muts en haar hengselmand, en Bennie was blij, dat er ditmaal niets was gebeurd. In zijn hart deelde hij ook het ontzag voor rijkelui en voor het wonder van hun rijkdom, dat hem zijn heele leven lang was ingeprent.

Moe en warm kwam hij thuis, en hoorde nauwelijks dat er ruzie was, het behoorde tot de dagelijksche dingen, dat Tante Rebecca keef met haar negenjarig naamgenootje, Bekkie, een klein, zwart ding, maar brutaal en woordenrijk als een volwassen vrouw. Ditmaal ging het om een briefje, dat Bekkie van school had meegekregen, ze mocht geen boeken meer leenen uit de schoolboekerij, omdat ze de beide laatste vol vetvlekken had teruggebracht, en ze gaf nu het driejarig zusje de schuld, die had het uit de blauwe zak gehaald, waarin zij het altijd zorgvuldig wegborg, die had er vet en vuil op gesmeerd, en in haar drift had ze het kleine kind een paar stompen gegeven, dat nu, na met blauwe lippen naar adem te hebben gesnakt, luidkeels zat te brullen. Tante Rebecca had eerst, gillende van 'ze stikt, ze stikt en dan ben jij een moordnares,' het kleine Saartje door elkaar geschud, tot het eindelijk den adem weer vatte, daarna Bekkie een paar klappen toebedeeld en was nu juist bezig haar gal te luchten tegenden 'anti-semietischen' schoolmeester, met zijn koude drukte om een ormoozel vetvlekje, waarvan zij bovendien kon zweren dat het erop was geweest toen Bekkie met het boek thuishkwam, dat een ander kind had gedaan, maar waarvan natuurlijk een Jiddekind weer de schuld moest hebben. Bekkie moest er zich maar niets van aantrekken, ze had niemendal met dien meester en zijn armoedige boekenrommel, waar zoo'n drukte van werd gemaakt, te maken, ze moest het maar eens goed zeggen, ze kon toch immers thuis haar woordje ook wel doen? dat die vetvlek erop was geweest, dat tante Rebecca het kon bezweren, bij alles wat heilig was, dat er bij hen thuis nergens vetvlekken op werden gemaakt, dat de meester maar op

zichzelf moest letten, dat vader anders naar den bovenmeester zou gaan en dien eens vertellen, wat voor anti-semietische gemeene streken die meester uithaalde, en hoe hij de Jodenkinderen knauwde en van alles de schuld gaf....

‘Dat doet hij ook, dat doet hij ook’, snikte Bekkie, blij, dat tante Rebecca's toorn zich van haar had afgewend, ‘dat kind waar ik naast zit, een gemeen kreng met rood haar, die zegt alle dagen, dat ik beesten heb en dan steekt ze haar vinger op en wijst op me en zegt dat ze er een ziet loopen op m'n jurk en dan doet ze net of ze er een afhaalt - , enkel maar om de gang in te mogen gaan en de plaats op om hem weg te brengen, maar er is niemendal van aan, ze liegt alles, en ze zit zelf den heelen dag te krabben, maar de meester gelooft het en die zet me apart op een bank en geen een wil er met me spelen.’

Tante Rebecca schuimde van woede.

‘En nou zal je vader een briefje schrijven en anders doe ik het! Jij beesten op je hoofd, - jij die alle weken wordt gekamd. Dat zal ik hem eens vertellen, dat zal ik hem eens allemaal onder zijn neus gaan wrijven. Morgen aan den dag.’

Maar dat vooruitzicht scheen Bekkie toch niet erg aan te lokken.

‘Doet u het nou maar niet’, suste ze, ‘ik mag nou naast een ander kind zitten en die is veel aardiger, en die zegt niks.’

‘Dat is haar geraden ook,’ snoof tante Rebecca nog driftig na.

Bennie was ongemerkt binnengekomen en onwillekeurig had hij geluisterd, met een kwellend gevoel van afkeer en schaamte. Hij wist het immers, Bekkie had wel de vetvlek gemaakt, alles in huis zat vol vlekken, hij wist zelf niet hoe ze overal kwamen, het briefje dat Bekkie had meegebracht was al bevlekt, alleen de boeken voor den handel niet, daar zorgde oom Jozef voor. Maar tante Rebecca was vuil, en Bekkie was vuil, ze had wel beesten, hij wist het zeker en Saartje had ze ook en Saartje had zwerende oortjes en er werd niets aan gedaan. En hij liep met de favus-kap. Zijn kaken verkrampen van afkeer en van schaamte, tegen

zichzelf, tegen alles, hij dacht aan de kinderen uit de villa's, de kinderen in het doktershuis, de kinderen waarvan hij las in boeken en voelde zich afgezonderd en verstooten van alles dat rijk en mooi en rein en vrij en gezond mocht leven.

Hij stond op en ging naar het waschhok achter het keukentje, en deinsde op den drempel terug voor den dikken, witten, stinkenden walm, die hem tegemoet sloeg. Boven het roestig fornuisje in den hoek, over een ijzeren ketel gebogen, stond bleekvertrokken van hoofdpijn zijn moeder en kookte hun vuile kleeren uit.

*

Het was nu winter geworden en in de vaarten en slooten langs het dorp lag het ijs star en dik na dagenlange vorst. Middag aan middag vroegen en kregen de jongens vrij voor schaatsenrijden, dan was echter de school niet gesloten, een paar meesters moesten beschikbaar blijven voor kinderen, die schaatsenrijden niet konden of niet mochten. Dat waren hoofdzakelijk de kleintjes uit de lagere klassen, met een enkele die pas ziekte achter den rug had, ze mochten spelen in het gymnastieklokaal en behoeften niet te leeren. Van zijn klas, de hoogste, was Bennie alleen ter school gekomen en het rouwde hem niet. Gistermiddag, het was Woensdag geweest, was hij langs de groote breede vaart gegaan, waarop de jongens reden, de armere, die van zijn school en gelijksoortige anderen, - de rijke kinderen reden op afgesloten terreinen, sommigen uitsluitend op vijvers in hun eigen tuin -, en hij had hun vermaak gadeslagen, zelf rillend van kou in den scherpen wind van de open vlakke, schoon voldoende warm gekleed, met verstijfde voeten struikelend over den bonkigen akkergrond. In voorjaar en zomer, toen de wilgen hun goudgele katjes, hun zilverzachtgroene blaadjes droegen, de weiden prijkten met wit en goud in een waas van donkerrood, waartusschen de koeien ruischend hun trage, zware pooten voortbewogen -, was hij dikwijls langs die vaart gegaan, alleen en vredig, omdat

dan de anderen op de barre zandterreinen achter het station groeven en met voetballen speelden; nu lagen de weiden zoo korstig en kaal, de wilgen als onherroepelijk dood, zomerpracht vergaan, het water zelf als voor altijd bekneld en verstikt onder den harden, geelgrauwen vloer van grof ijs. Schaatsenrijden - hij! De gedachte eraan was nooit ernstig in hem opgekomen, hij had ze nooit benijd, de jongens, die daar reden onder vroolijk gejoel, in losse buisjes, muts in de hand, de hoofden rood van kou en warmte tegelijk, hij had wel iets als bewondering gevoeld voor hun gehardheid en koenen durf. Was hij zelf dan bang -, rechtstreeks bang voor doorzakken en verdrinken, banger dan anderen, niet gerust vóór er 'balken lagen onder het ijs' -? neen, dat was het niet en die het hem toeschreeuwden logen, maar geen van hun vermaken trok hem aan. Hij had geen oogenblik het verlangen gevoeld, zijn vader schaatsen te vragen en mee te doen, evenmin als hij er ooit naar verlangde nesten uit te halen, eindjes sigaar te rooken in hoekjes, uit zwemmen of uit kikkers vangen te gaan. Zijn gedachten stonden er niet naar, hij was misschien wel, wat de jongens hem noemden: een suffert.

Zoo noemden ze hem, en ook 'het Joodje,' Dezen middag nog had hij het gehoord, toen de eene van de beide toezierende onderwijzers den ander meldde, wie er schoolgekomen waren: 'van de hoogste klasse alleen 'het Joodje'. Tante Rebecca moest het weten, zij zou in staat zijn met opgestoken zeil op school te komen en den meester uit te maken voor een 'frotte anti-semiet' - hij zou het maar niet zeggen, de meester meende het immers niet kwaad -, en dat was misschien het ergste juist. Dat zonder kwaad te meenen spotlachend zeggen: 'het Joodje' -, maar de spotlach was misschien, omdat hij alleen van allemaal uit de klas niet was gaan schaatsenrijden. Doch zoo vaak hinderde hem de achtelooze spottoon die geen kwaad bedoelde, hinderde hem meer dan schelden, waarop hij zich tenminste met een schop en een stomp verweren kon - want wat anders bleef hem te doen, toen voor een paar dagen de vischvrouw den jongens op straat het schelden

verbod, 'omdat Joden toch óók menschen zijn, evengoed als wij' en hem nog eens genadig toeknikte in het verder gaan, wat anders had hij kunnen doen dan met bevende lippen tranen en haat te verkroppen en te verbijten?

Neen, hier zat hij veilig en goed, kon geen mensch hem zien, hem vernederend in bescherming nemen, hier was het warm, hij kon den wind hooren loeien door den hoogen schoorsteen, vlak bij de kachel, waar hij met zijn boek naar toe was gekomen, zoo veilig en alleen in de klas, dat hij nu en dan opkeek en rondkeek als om telkens weer en bewust de volle heerlijkheid van dit veilig zijn en alleen zijn genietend in zich op te nemen. Hij staarde de leege banken langs en stelde zich de jongens en meisjes voor, die er gewoonlijk zaten, door de latten der leuninghen heen keek hij in de open kastjes onder de vale, gele bovenbladen en zag in alle het blauwe schrijfschrift, het grijsgekafte leesboekje, den smoezeligen rand van de lei onderaan. Daar ginds, op de voorste bank, zat de groote, rosse meid met haar dikke armen, die wel een volwassen vrouw leek en altijd zoo aan den meester hing, en achter haar het knapste kind van alle meisjes, een zwak en bleek stumpertje, dat haar sommetjes uitrekende in ongelooflijk korten tijd. Hij zelf won het in 't leeren van alle jongens, van allemaal, maar rekenen was zijn zwakste vak. Geschiedenis en aardrijkskunde vooral, dat vond hij heerlijk. Daar was zijn bank, een heel eind weg -, maar vanmiddag mocht hij zitten waar hij wilde -, hoe wonderlijk. Nu zat hij, achteraan, op de plaats van den belhamel, met wien de meester geen raad wist, een sterke, kwaadaardige jongen, niet groot, dom, waarvan de anderen vol bewondering vertelden, dat hij Zondags sigaren rookte als zijn vader en dat hij met kermis dronken was geweest. Voor hem voelde Bennie afkeer en vrees, maar ook een soort van schuw ontzag. En daarvóór zat zijn 'vriendje,' Dorus met de hazelip, het vriendje, dat hij niet had gekozen, maar dat naar hem toe was gekomen, omdat de anderen hem scholden, zijn gebrekkig neusklankig praten hoonend nabootsten en omdat Bennie ook werd gescholden en zelf dus wel niet schelden zou. Maar Dorus

was geen aardig vriendje, hij teekende vieze figuurtjes op den muur en schreef er gemeene woorden onder, hij hield niet van lezen en niet van aardrijkskunde en bleef in het voorjaar stilletjes weg van school om stekelbaars te vangen.

Heerlijk om alleen te zijn -, met een boek van 'De Aarde en haar Volken' open voor zich en nog twee andere naast zich op de bank. Hij zuchtte van genoegen en streek met de hand over de twee gebonden deelen. En was niets heerlijker dan van vreemde landen te lezen en er prenten van te zien, maar toch niet alle beschrijvingen trokken hem even sterk aan. Nu pas had hij gelezen 'De kleine steden in Toscane en hare kunstschaten' -, met afbeeldingen van paleizen en kathedralen, wondermooi bewerkt, beschilderd en besneden -, zóó lang kon hij er niet naar zitten kijken of telkens viel zijn oog op iets te voren onopgemerkt -, 'bas-reliefs' en 'fresco's' -, hij wist niet recht wat het allemaal was, maar de klank van de woorden bekoorde hem, was wonderlijk en onwaarschijnlijk als in een sprookje, en van de menschen, die hij bij de gebouwen zag afgebeeld, kon hij zich nauwelijks voorstellen, dat het dezelfde gewone wezens waren, als waartusschen hij hier dagelijks leefde. Minder nog van de volkeren uit de verdere landen, die buiten Europa. Voor Chineezzen, met hun vreemde hoeden, staarten en strakke, schuine oogen voelde hij een vrees, bijna als vroeger voor spoken, kabouters en andere bovennatuurlijke wezens, en toch waren zij er wel, ze bestonden -, hij kende van zoo menig stad en berg en landschap in hun onmetelijk Rijk de namen en zou de rivieren hebben kunnen teekenen uit zijn hoofd -, de Ho-ang-ho - welk een overstelpende, wonderlijke, ontroerende naam - de Jang-tse-Kiang -, en met dat al was het maar nauwelijks te gelooven dat ze inderdaad leefden als de menschen hier en aten en dronken en spraken en lachten - neen, dat ze ooit lachen zouden met gezichten als op dit prentje 'Een voorname Chineesche Familie', dat ze ooit zouden lachen, die poppen, dat was uitgesloten. En dan te denken, als hij opzag, eindelijk zijn oogen losmaakte van die wonderlijke

prent, dat op dit oogenblik-zelf, terwijl hij naar buiten keek, en die magere musch daar op de vensterbank naar binnen keek, dat nu tegelijkertijd al dat andere ook leefde en bestond op dezelfde onmetelijke aarde -, 'De voorname Chineesche Familie' - de 'Hangende brug over de Solo' duister in een ravijn van palmen en lianen - 'palmen en lianen' hoe ver en diep klonken al de woorden alleen - en de man met het ezeltje er bovenop - de witte Bedouinen op hooge kameelen - de 'Kleine steden van Toscane en hare Kunstschaten' - het 'Meisje uit Soeroelangoen' - zou ze werkelijk bestaan, en op dat oogenblik zich bewegen, op dat oogenblik leven in haar ver dorp ver op Sumatra, dat geheimzinnige land? -, en dan de blanke, breede 'Batang-Hari bij de monding van den Potar' en de schuimende waterval in de Anei-kloof. Prenten en verhalen van Engeland, Noord-Frankrijk, Noorwegen - langzaam, met halve belangstelling bladerde hij ze door, en het gevoel van zachte opgewondenheid alsof hij sprookjes las, verdween - Zuid-Amerika, Nieuw-Zeeland -, neen, het was evenmin dat, wat hem aantrok en machtig beetgreep en bekoorde. Azië en Noord-Afrika -, Azië tot China toe, maar meer dan dat Voor-Indië en Malakka -, Perzië en Afganistan -, maar 't meest van al, 't wondervolst-zoet en diep, Arabië, Mesopotamië -, de hooge berg Ararat, waar eenmaal Noach's arke was gestrand -, en Egypte, Sinai en de Roode Zee. 'De Nijl bij Karthoem' palmen en mannen met baarden, die Joden hadden kunnen zijn -, het was niet daar, dat de machtige, wonderlijke, oude rivier tot bloed was geworden, op Mozes' gebed, toen Pharao de Joden kwelde, zijn volk -, maar het was toch dezelfde stroom -, en de vrouwen, die er wuschen, de kinderen die er speelden, ze waren de afstammelingen van de 'Egyptenaren' die de Joden tot slaafschen arbeid hadden gedwongen, tichelsteenen laten bakken uit onvoldoende leem en stroo! Hun pyramiden, hun mummies, de wonderlijke menschenbeelden, Ramseskoppen als uit droomen -, het eene blad na het andere sloeg hij om, in zachte vervoering lezend en kijkend, wijde landschappen, woelige straattooneelen - en weer dat besef, dat dit alles, nu, nu, nu

in ditzelfde oogenblik, ter wijl hij hier in school zat, leefde en bestond -, tot hij eindelijk de laatste bladzij voor zich had en het reisverhaal uit was en op de volgende bladzij een ander aanving: 'Een gevaarvolle Gletschertocht'. Maar dat te lezen lokte hem niet -, hij was toch niet zoo bijster belust op avontuur - al trok 'Heemskerck en Barentz op Nova-Zembla' hem aan, omdat zij 'de voorvaderen' waren - en met een zucht hief hij het hoofd op, het was alsof de weldoende warmte der vervoering stil van hem afliep, hij voelde zich vreemd verkild en had een oogenblik geen lust om verder te lezen, maar bleef stil voor zich uit staren en trachtte het zoete wonderlijke in zich vast te houden.

Toen schrok hij op; er was iemand binnengekomen, het was de meester uit de derde klas die met dien uit de vierde en de juffrouw van de eerste vanmiddag toezicht had. En nu bedacht hij zich, hij had de deur wel hooren opengaan, en een luider vleug van gerucht uit de gymnastiekzaal was tot hem doorgedrongen, maatvast klappen en stampen en zingen en 't moest hem zelfs half-bewust geworden zijn, dat ze daar 'k Moet dwalen, 'k moet dwalen' speelden -, want hij had zelf iets zitten mijmeren van 'schudden met mijn hoofd, stampen met mijn voet' -, maar van den meester had hij niets bemerkt vóór nu. Was die dus al lang hier en stond hij naar hem te kijken? Hij werd vuurrood bij de gedachte, die bevestiging vond in de glimlachend-belangstellende uitdrukking van meesters gezicht, en onwillekeurig wierp hij schichtige blikken naar zijn schoenen, zijn kleeren, zijn handen -, had de meester in het kijken misschien iets slordigs of vies aan hem ontdekt en hield zich nu gereed om dat te zeggen? De favus-kap droeg hij niet meer, zijn hoofd was genezen, maar zijn kleeren waren nooit recht zindelijk of heel, hij dorst er thuis niet te veel van zeggen, omdat moeder zoo zwak was en tante Rebecca ook genoeg sloofde en dadelijk zoo keef.

De meester was dichterbij gekomen en bukte zich naar hem over.

'Wat las je?' vroeg hij vriendelijk, 'je zat zoo verdiept, ik heb al een heele poos naar je staan kijken, en je merkte niets.'

‘Over Egypte’, stamelde Bennie en toen hij den meester duidelijker zag glimlachen, werd hij opnieuw vuurrood. Had hij toch maar liever gezegd ‘over Sumatra’ of ‘over de kleine steden in Toscane’, nu zou de meester er weer allerlei va denken, nu zou hij misschien weer pijnlijke en vervelende vragen doen.

‘Het Land van de Ballingschap’-, zeer natuurlijk’ knikte de meester, ‘en wat ging er wel in je om, terwijl je las?’ maar nu Bennie opnieuw vuurrood werd en geen antwoord gaf, zenuwachtig de vingers over het open boek bewoog, vroeg hij er niet verder naar.

‘Zeker wel een hoog cijfer voor aardrijkskunde?’ informeerde hij nu op een gewonen, vriendelijken toon, en Bennie sloeg verlucht en vrijmoedig de oogen op, blij dat de meester geen wonderlijke vragen meer deed, niet de pijnlijke plek van zijn uitzonderlijkheid aanraakte, geen dingen wilde weten, waarop hij misschien niet antwoordden kon, of waarop vader hem het antwoorden had verboden -, de Joodsche overleveringen en gebruiken, ze waren er immers om in het intieme huiselijke leven en ook daar alleen, te worden geëerd, herdacht en nageleefd, niet om buitenshuis met Christenen te worden besproken, die hen toch alleen maar uitvroegen door laffe nieuwsgierigheid en spotlust gedreven, om hen daarna te knoeien en te beschamen. Hij voelde het wel: dat was de bedoeling van den meester niet, doch het besef van zijn eigen afzonderlijkheid, omdat hij een Jood was en de anderen niet, herinnering aan geleden spot en hoon, vrees voor nieuwe, hadden hem in alles dat het Jodendom met zijn geschiedenis, zijn gebruiken en overleveringen betref schuw van overgevoelig wantrouwen gemaakt. Hij was blij, dat hij de meester kon antwoorden, dat hij ‘vijf’ had voor aardrijkskunde en voor geschiedenis en voor nog veel andere vakken, ook enkele vieren, lagere cijfers alleen voor schrijven en teekenen en gymnastiek.

Doch langs dien weg kwam de meester nu toch weer terug op het onderwerp dat Bennie liever had laten varen, omdat het hem dwong de oogen neer te slaan en hem een